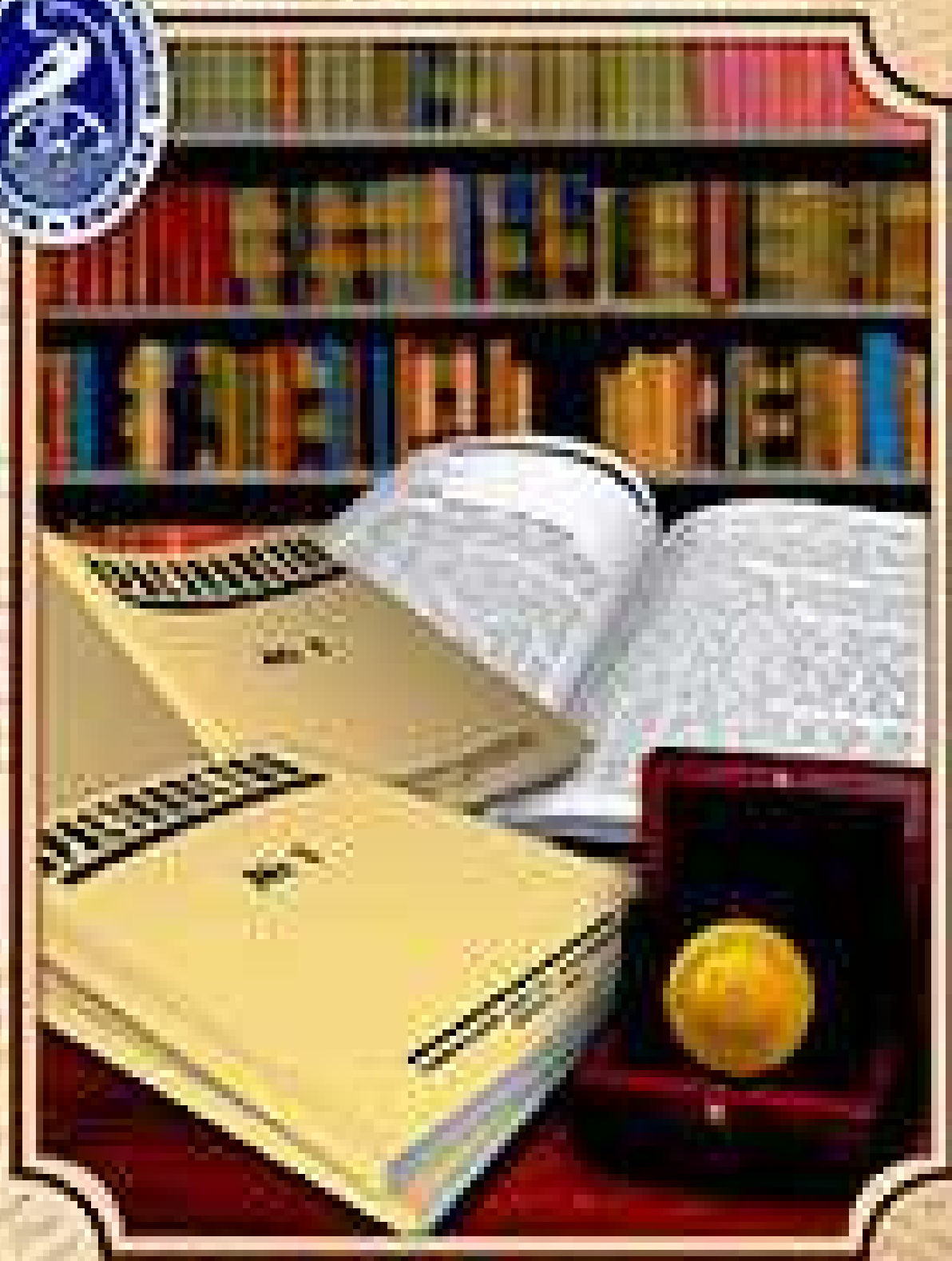

КРАЄЗНАВСТВО

КРАЄЗНАВСТВО

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Заснований у квітні 1927 року Українським комітетом краєзнавства
Репресований у 1930 році

Відроджений 1993 року з ініціативи Національної спілки краєзнавців України

3-4 (124-125)'2023

DOI 10.15407/kraieznavstvo2022.01-02

Головний редактор

Олександр Реєнт

Редакційна колегія:

Олег Бажан
(перший заступник
головного редактора)

Лариса Синявська
(заступник
головного редактора)

Дмитрій Ніколайчук
(відповідальний секретар)

Богдан Андрусин
Геннадій Бондаренко
Володимир Великочий
Людмила Вовчук

Сергій Гальчак
Олександр Гончаров
Олександр Гуржій
Володимир Дмитрук
Олександр Добржанський

Олександр Завальнюк
Матеуш Каміонка
Ігор Коляда

Андрій Королько
Михайло Косило

Віктор Коцур
Олександр Лисенко

Руслана Маньковська
Наталія Мех

Володимир Милько
Ірина Петренко

Олег Рафальський
Олександр Рубльов

Григорій Савченко
Ганна Скрипник

Валерій Смолій
Юрій Стецик

Сергій Шумило
Засновники:

Національна спілка
краєзнавців України
Інститут історії України
НАН України

ISSN 2222-5250

ЗМІСТ

Історія України у світлі регіональних досліджень

- В'ячеслав Лоха, Віктор Коцур (м. Переяслав).* Географія військових походів козаків Переяславського полку (1687–1726) 6
- Олександр Добржанський (м. Чернівці), Лілія Шологон (м. Івано-Франківськ), Оксана Вінтоняк (м. Коломия).* Україномовна педагогічна освіта Галичини та Буковини другої половини XIX – початку XX ст.: гендерний аспект 21
- Іван Десятніков, Людмила Германенко (м. Черкаси).* Військово-полонені в Уманському повіті у роки Першої світової війни 33

Краєзнавство в особах

- Ольга Лагунова (м. Київ)* Агатангел Кримський як краєзнавець, організатор народознавчих досліджень на Звенигородщині 41
- Олена Жам (м. Переяслав).* Михайло Іванович Жам (1931–2002): краєзнавець, музейник, громадський діяч 56
- Лариса Понедельник (м. Луцьк).* Вчитель, педагог, наставник, колега, друг (до 70-річчя від дня народження Миколи Михайловича Кучерепи) 68

Церковно-історичне краєзнавство: витоки та сучасний дискурс

- Арсен Зінченко (м. Вінниця).* Шлюбні орієнтири мешканців Вінниці другої половини XVIII ст. (за матеріалами метричних книг) 75
- Микола Галів (м. Дрогобич).* Діяльність священика о. Володимира Хіяляка на Дрогобиччині (1892–1893): душпастирство, літературна творчість, вшанування пам'яті 87

Краєзнавство і туризм

- Галина Шука (м. Берегове Закарпатської обл.), Леся Ковальська (м. Івано-Франківськ).* Подієвий туризм в Закарпатті: інвентаризація фестивалів 98

Національна спілка краєзнавців України: панорама сучасного життя

- Валентин Лазуренко (м. Черкаси).* Освітнянський історико-краєзнавчий проект «Моя Черкащина» працює на перемогу 108
- Тарас Нагайко (м. Переяслав).* Відзначення 100-річчя Героя України М.І. Сікорського в Переяславі 111
- Світлана Архипова (м. Київ).* Науково-організаційна діяльність НСКУ в умовах воєнного стану 2023 року 119

Бібліотечне краєзнавство: сутність, функції, напрями

Іванна Гуржій (м. Київ). Львівські періодичні видання у фондах НБУВ:
історія формування та тематичний склад 128

Наукова інформація

Олександр Бойко (м. Переяслав). Чорнобильська катастрофа та аналіз
нормативно-правової бази з питань соціального захисту учасників
ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС (грудень 1991–2010 рр.) 137

Олег Бажан (м. Київ). Каховське водосховище: створення та
наслідки 147

Огляди

Микола Кучерена (м. Луцьк). Книга про міжвоєнний Луцьк 156

Оксана Хом'як (м. Київ) Дивізія Ваффен СС «Галичина» та звинувачення у воєнних злочинах: історіографічний зріз 162

Василь Глаголюк (м. Коломия). Письменники, краєзнавці, журналісти
Коломиї в новітній історії України 170

Лист до редакції

Леонід Щибря (м. Ізюм). Чому зникає Ізюмець – куди поділась
Сальниця? 175

In memoriam

Визначний педагог, історик, краєзнавець, головний літописець історії
Волині. (Геннадій Васильович Бондаренко) 181

Микола Кучерена (м. Луцьк). Він мав справжній дар бути Людиною.
Світлий спомин про колегу Геннадія Васильовича Бондаренка 184

На сторожі свободи академічної науки (Юлія Обертрайс) 189

Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту
історії України НАН
України (протокол №5 від
5 жовтня 2022 р.)

Журнал зареєстровано
Міністерством юстиції
України (Свідоцтво про
державну реєстрацію
друкованого засобу масової
інформації – серія
КВ № 10373
від 08.09.2005 р.)

Наказом МОН України від
10.10.2022 р. № 894 журнал
«Краєзнавство» включено
до Переліку наукових фахових
видань України з історичних
спеціальностей
(категорія "Б")

Журнал включено до бази
даних Google Scholar, Slavic
Humanities Index, Україніка
наукова.

Усі права застережені.
Передрук дозволено тільки
за згодою редколегії.

Адреса редакції:
01001, м. Київ-1,
вул. М. Грушевського, 4,
кім. 212
тел.: 278-02-38, 279-13-88

E-mail:
bazhanclio@ukr.net
Електронна версія:
www.history.org.ua
www.nbu.gov.ua
www.nsku.org.ua
www.kraieznavstvo.history.org
/ua/en

© Національна спілка
краєзнавців України, 2022
© Інститут історії України
НАН України, 2022

CONTENTS

Annals of Ukrainian Local Lore Studies

Hennadii Bondarenko (Luts'k). Volyn Studies as a Form and Content of Local History Activity of the Volyn Regional Organization of the National Union of Local Historians of Ukraine 6

Alexander Saveliev («Zaporizhzhia»). Experience in geographical and geological local lore in the Zaporizhzhia regional «Tourism Center» . . . 12

Local Lore Studies in Persons

Serhii Taranets (Kyiv). «There is still powder in the barrels...». To the 60th anniversary of the Ukrainian scientist and regional historian Viktor Afanasiyovych Kosakivskyy 20

History of Ukraine in the Light of Regional Research

Dmytrii Nikolaichyk (Kyiv). Kherson Society of Mutual Fire Insurance: organization and activity of the insurance institution of the Ukrainian city at the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries 32

Museum Studies in Ukraine: History and Problems of Modern Development

Svitlana Babushko (Kyiv), *Ruslana Mankovska (Kyiv)*, *Myroslav Solovei (Kyiv)*, *Liudmyla Solovei (Kyiv)*. Humanitarian Mission of Local History Museums in the Society: Ukraine's Experience 40

Sources and Biographic Studios

Oleh Bazhan (Kyiv), *Vadym Zolotaryov (Kharkiv)*. Bodyguard of the communist party-state elite of soviet Ukraine (state security major Petro Hryhorovych Shostak-Sokolov) 48

National Union of Local Lore Researchers of Ukraine: Panorama of Modern Life

Ruslana Mankovska (Kyiv). Local Lore Researchers' Guard under Martial Law Conditions 64

Svitlana Arkhypova (Kyiv). Presentation of the 2022 Academician Petro Tronko Award of the National Union of Local Lore Researchers of Ukraine 67

Dmytro Omelchenko (Kyiv). The Role of Local Lore Studies in the Processes of National-Patriotic Education of Youth at the Modern Stage 70

Scientific Information

Moritz Florin (Erlangen). Activities of the Department of Eastern European History of the Friedrich Alexander University of Erlangen – Nurnberg (Germany) in the conditions of the Russian-Ukrainian War . . . 73

На першій сторінці обкладинки полотна Марії Приймаченко та фото зруйнованого російськими окупантами Іванківського історико-краєзнавчого музею, в якому зберігалися картини художниці

Kay Kirkhman (Erlangen). Dialogues about the Russian-Ukrainian War at the Friedrich Alexander University with Majors of Erlangen and Nürnberg 74

Tetiana Perga (Erlangen). The Ukrainian Accent of the Historical Seminar at the Ruprecht-Karl University of Heidelberg 76

Reviews

Maryna Fedorova (Poltava). Publishing Activity of I. P. Kotlyarevskyi Poltava Regional Scientific Library (2017–2022) 80

Ivanna Rudko (Chernivtsi). Kostiantyna Malytska – a Writer, Teacher, Bibliographer 82

In memoriam

Olha Kovalevska (Kyiv). In the Service of Ukraine: Roland Franko (to the anniversary of Roland Tarasovych Franko's death) 86

Tetiana Nikolaieva (Kyiv). Oleksandr Honcharov (Kyiv). Multifaceted Personality of Pavlo Viktorovych Satskyi 89

Alla Serediak (Lviv), Ruslan Siromskyi (Lviv). The Historian Who is in Love with Native Land: to Commemorate the Professor Stepan Kacharaba 92

Hanna Denysenko (Kyiv). On the Guard of Cultural Values (Sserhii Ivanovych Kot) 102

УДК 379.85:791.6 (477.87)

Галина Шука (м. Берегове Закарпатської обл.)доктор педагогічних наук, професор
кафедри географії і туризму
Закарпатського угорського інституту
імені Ф. Ракоці II

E-mail: halina.shchuka@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4368-5081>**Леся Ковальська** (м. Івано-Франківськ)кандидат географічних наук, доцент
кафедра туризмознавства і краєзнавства
Прикарпатський національний університет
імені В. Стефаника

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000

E-mail: gnatuk_1@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7582-8249>

Подієвий туризм в Закарпатті: інвентаризація фестивалів

Туризм визначено пріоритетним напрямком розвитку для Закарпаття. З усіх видів туризму найбільш популярними у регіоні є лікувально-оздоровчий, культурно-пізнавальний, подієвий. Пандемія та посилення російської агресії проти України призупинили туристичні потоки в регіоні, але дали можливість провести перезавантаження цієї сфери. Щоб отримати ті переваги, які надає подієвий туризм, необхідно правильно сформувати event-портфоліо, що вимагає проведення критичного перегляду існуючих подій. Предметом дослідження було обрано заходи, які проходили в Закарпатській області протягом 2019 року і позиціонувалися як фестивалі. Мета роботи – зробити облік закарпатських фестивалів, систематизувати їх і охарактеризувати відповідно до тематики, термінів та місця проведення, рівня організації, складу учасників, тривалості існування; простежити як змінювалися географія та календар їх проведення.

Дослідження базувалося на системному підході із застосування методів аналізу та синтезу, систематизації, порівняння, узагальнення, контент-аналізу, факторного аналізу. Джерельна база – газети «Карпатський об'єктив», «Урядовий кур'єр», часопис «Культурологічні джерела» та інтернет-джерела: сайти ЗОУНБ ім. Ф. Потоушняка, ТЩ Закарпаття, Закарпатської ОДА, вітчизняних туроператорів; соціальна мережа Фейсбук («Закарпатські фестивалі», «Фестивалі Закарпаття», «Турінформ Закарпаття») та ін.

Встановлено, що в 2019 р. 143 події позиціонувалися як фестивалі. Майже половина з них мала етнографічний характер, проходила у формі ярмарків та передбачала проведення конкурсу між учасниками, дегустацію і виступ фольклорних колективів. Четверта частина івентів проходила з участю представників інших країн, майже половина обмежувалися межами населеного пункту. Визначено, як розподілялися фестивалі по районах та містам області в останні роки, в які пори року їх було більше і яку тривалість вони мали. Отримана інформація дозволяє частково заповнити відсутність статистичних даних по розвитку івент-туризму в Закарпатській області, може бути корисна для визначення перспектив розвитку даної сфери в регіоні.

Ключові слова: подієвий туризм, фестиваль, фестивалі Закарпаття, етнофестиваль, фестивалі історичної реконструкції.

Halyna Shchuka (Berehove),
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Geography
and Tourism, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian
Hungarian College of Higher Education,
E-mail: halina.shchuka@gmail.com,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4368-5081>

Lesia Kovalska (Ivano-Frankivsk)
PhD of Geographical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Tourism
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
E-mail: gnatuk_1@ukr.net,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7582-8249>

Event tourism in Zakarpattya: inventory of festivals

Tourism has been identified as a priority area of the development for Zakarpattya. Of all types of tourism, the most popular in the region are medical and recreational, cultural and educational and event tourism as well. The pandemic and the intensification of Russian aggression against Ukraine stopped tourist flows in the region, but provided an opportunity to restart this sphere. To get the benefits that event tourism provides, it is necessary to form an event portfolio, which requires a critical review of existing

events, correctly. Events that took place in Transcarpathian region during 2019 and were positioned as festivals were chosen as the subject of the study. The purpose of the work is to record Transcarpathian festivals, systematize them and characterize them according to the theme, dates and venue, level of organization, composition of participants, duration; to trace how their geography and the calendar have changed.

The research was based on a systematic approach using the methods of analysis and synthesis, systematization, comparison, generalization, content analysis and factor analysis. The source base is the newspapers «Carpathian Lens», «Government Courier», the magazine «Cultural Sources» and the Internet sources: the websites of ZOUNB named after F. Potushnyak, Transcarpathian Trade Center, Transcarpathian Regional State Administration, local tour operators; social network Facebook («Transcarpathian Festivals»), «Festivals of Zakarpattya», «Tourinform Zakarpattya»), etc.

It was established that in 2019, 143 events were positioned as festivals. Almost half of them had an ethnographic nature, took place in the form of fairs and included a competition between participants, tasting and performance by folklore groups. The fourth part of the events took place with the participation of representatives of other countries, almost half were limited within a certain settlement. The article determines how the festivals have been distributed among the regions and cities of the region in recent years, in which seasons there have been more of them and how long they have lasted. The obtained information allows to partially fill the lack of statistical data on the development of event tourism in Transcarpathian region, and may be useful for determining the prospects for the development of this area in the region.

Key words: event tourism, festival, festivals of Zakarpattya, ethnofestival, festival of historical reconstruction.

Постановка проблеми. Якщо запитати пересічного внутрішнього туриста, з чим у нього асоціюється Закарпаття, відповідь буде однозначна: термальні води, вино, фестивалі. І це абсолютно логічно: регіон багатий на природні лікувальні ресурси; сприятливий клімат дозволяє виноградарям отримувати прекрасні результати; багата історія, мультикультурність та поліетнічність населення служать невичерпним джерелом для проведення різноманітних заходів. Саме тому лікувально-оздоровчий, винний та подієвий види туризму є серед пріоритетних напрямків розвитку туристичної сфери краю.

Пандемія та численні локдауни призупинили стрімкі темпи розвитку туризму загалом, але одночасно й актуалізували питання організації подорожей, головною мотивацією для яких стало піклування про здоров'я. У термального туризму Закарпаття ніби відкрилося «друге» дихання. Винний туризм дуже повільно, але теж поступово почав відроджуватися, що не можна сказати про туризм подієвий: з посиленням російської агресії довелося відмовитися навіть від тих заходів, які проводилися під час пандемії.

При цьому, як теоретики, так і практики туризму чудово розуміють переваги даного виду туризму (створення нових робочих місць, можливість отримання додаткового прибутку за рахунок залучення туристів у міжсезоння,

формування туристичного іміджу краю, збереження традиційної культури тощо) та необхідність його відродження в подальшому.

Усе це актуалізує питання осмислення наявного досвіду, визначення слабких та сильних сторін, які характерні для подієвого туризму регіону; проблем, з якими доводилося стикатися, та поширення прикладів їхнього успішного вирішення.

Це досить значний пласт роботи, який неможливо охопити в рамках одного дослідження, тому розділимо його на кілька, почавши з проведення інвентаризації подій, які були організовані в Закарпатській області в 2019 р.

Інвентаризація проведених заходів необхідна для формування івент-портфолію регіону, адже дасть можливість не просто визначити загальну кількість подій, яка проходить у регіоні, але подивитися на їхню географію, проаналізувати тематику, визначити рівень проведення, встановити організаторів та учасників. Хронологічні рамки дослідження обумовлені початком пандемії в 2020 р.. З тих пір більшість заходів не проводиться, отже останнім успішним періодом для вент-туризму регіону став 2019 р.

Аналіз останніх наукових досліджень. Треба відзначити, що яскраві події в Закарпатті неодноразово привертала увагу науковців. О. Арпуль, І. Годя, А. Лазаренко, О. Мілінчук,

В. Омельницька, О. Пушка, А. Ткачук, Л. та А. Шаран та інші досліджували їх у рамках гастрономічного туризму. Розвитку подієвого туризму на Закарпатті присвячені роботи Н. Паньків, E. Sass, J. Tarpai, S. Berghauer, A. Tóth; особливостям фестивального – Н. Габчак, Г. Кіш, Н. Гоблик-Маркович та інших.

Проте ці дослідження не можуть бути основною джерельною базою для здійснення обліку проведених у Закарпатті івентів, оскільки висвітлюють лише найбільш знакові та популярні серед споживачів заходи, тоді як інвентаризація передбачає їх повний перелік.

Мета дослідження – зробити облік подій, які відбулися в Закарпатті у 2019 р., систематизувати їх і охарактеризувати відповідно до тематики, термінів та місця проведення, рівня організації, складу учасників, тривалості існування.

Методи та джерельна база дослідження. Дослідження базувалося на системному підході із застосування методів аналізу та синтезу, порівняння, узагальнення, контент-аналізу, факторного аналізу. Складність дослідження обумовлена відсутністю загального документального обліку проведених подій, оскільки не всі вони пов'язані з державними та офіційними структурами. Тому джерельною базою виступали газети «Карпатський об'єктив», «Урядовий кур'єр», часопис «Культурологічні джерела» та інтернет-джерела: сайти Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Ф. Потушняка, Туристично-інформаційного центру Закарпаття, Закарпатської ОДА, вітчизняних туроператорів, соціальні мережі – сторінки «Закарпатські фестивалі», «Фестивалі Закарпаття», «Турінформ Закарпаття» (Фейсбук) та ін.

Треба відзначити, що отримана з різних джерел інформація досить часто не співпадала по ряду показників: одна й та ж подія могла проходити під різними назвами та датами, навіть місцем проведення, що ускладнювало дослідження. Інформація про окремі події обмежувалася лише анонсами, і не завжди джерела дозволяли достеменно встановити факт їхнього проведення.

Ми допускаємо, що нам не вдалося інвентаризувати всі 100% подій, проте, отримані результати дозволяють сформуванню загальної картини івентів регіону. До того ж, така ситуація (неповної інформованості) характерна не тільки для Закарпаття, оскільки «багато напрямків і спіль-

нот не мають відповідних даних, і навіть якщо є довідник або календар подій, він, швидше за все, залежить від добровільного подання інформації – і тому буде неповним»¹.

Виклад основного матеріалу. Поняття «*подієвий туризм*» (івент-туризм, event-туризм) на даному етапі єдино трактування не має, і в рамках даного дослідження визначається як економічна діяльність юридичних і фізичних осіб, яка передбачає формування туристичного продукту на основі відвідування певної події, з подальшою його реалізацією туристам для їхніх потреб, не пов'язаних з підприємництвом і здобуттям освіти. **Подія** (івент, англ. – event) – це, з точки зору туризму, винятковий захід, який відбувається у визначений час з метою залучення туристів до відвідування певної дестинації².

Діапазон подій досить широкий, тому і способів їх систематизувати безліч. За кордоном набула поширення класифікація Economic Planning Group і Lord Cultural Services (1992), яка побудована на 5 критеріях: розмір і масштаб події; унікальність продукту; якість пропонуваного вражень; імідж, сформований на ринку; репутація на ринку. Але в нашому випадку існує багато проблем у визначенні того, як оцінити ту чи іншу подію з точки зору якості вражень, іміджу і т.ін. Тому ми проаналізували події Закарпаття за наступними критеріями: тематика; рівень; вік (тривалість існування); дата проведення; тривалість заходу; організатори.

Отже, всі заходи, які відбувалися в регіоні, ми розділили за змістом та виокремили ті з них, які можна назвати визначними та привабливими для туристів. Виявилось, що, незважаючи на велику кількість подій, які проходили в регіоні, лише культурно-розважальні розглядалися як привабливі для туриста та відповідно позиціонувалися.

Досить цікавим, з нашої точки зору, виглядає той факт що, незважаючи на велику різноманітність культурно-розважальних подій (фестивалі, карнавали, святкування, народні гуляння, концерти тощо), всі вони, незалежно від інших показників, проходили під назвою «фестиваль». В наукових дослідженнях (Н. Габчак, Н. Паньків, Т. Іжак, Е. Шаш та ін.) подієвий туризм Закарпаття також представлений лише фестивалями. Не будемо порушувати цю традицію.

¹ Getz D. Event management and event tourism. New York: Cognizant, 2005. С 187.

² Щука Г.П. Подієвий туризм : навчально-методичний посібник. Берегове, 2022. С.10.

Фестиваль – це організоване масове свято, тематика якого визначається змістом досягнень, що демонструються. Відповідно Н. Габчак, посилаючись на дослідження А. Молодецького та А. Пташніка, виділяє етнічні, релігійні, гастрономічні, спортивні, музичні фестивалі; фестивалі сучасних субкультур; військові та історичні фестивалі; театральні шоу, виставки квітів, модні покази та аукціони³. При цьому, серед фестивалів Закарпаття вона виокремлює гастрономічні, мистецькі, історичні, етнічні та спортивно-туристичні. Г. Кіш додає до цього переліку тематичні та звужує мистецькі до фольклорно-мистецьких⁴. Е. Sass поділяє їх на мистецькі, музичні, гастрономічні, релігійні, спортивні та інші⁵. S. Berghauer та A. Tóth – на культурні, гастрономічні, традиційні, винні, спортивні, релігійні та інші⁶. Н. Паньків – фольклорні, винні, гастрономічні та сучасні⁷. J. Tarpai – мистецькі, гастрономічні та інші⁸. Цей парадокс має просте пояснення: окремі фестивалі «закривають» відразу кілька тематичних напрямків, в їхніх програмах перемішалися сучасні й етнографічні елементи та поєднуються різні форми організації. Особливо це стосується святкування днів села чи міста, які теж позиціонуються як фестивалі.

Відповідно, при групуванні закарпатських фестивалів ми виходили з програми даного івенту. Насамперед виокремили всі етнографічні події, заявлені як фестивалі. До цієї групи, крім фольклорних, увійшли також ті гастрономічні та винні івенти, де представляли етнічну кухню та традиції виноробства регіону.

Всі інші фестивалі склали велику і досить неоднорідну групу, якій було дано назву «сучасні (універсальні)». Програми цих подій не були

пов'язані з історією чи культурою населення Закарпаття.

Певні труднощі виникли при визначенні приналежності фестивалів історичної реконструкції. Частина з них (ті, які відтворювали народні обряди – весілля, коляда, проводи отар на полонину і т.д.) мала в програмі виступи народних колективів, дегустацію національних страв та напоїв, тому були віднесені до першої групи (етнографічні фестивалі). Інша частина, не така чисельна, була пов'язана з історією регіону, тому не могла увійти до групи сучасних фестивалів, але в той же час не мала етнографічної складової, як попередні (наприклад, фестиваль середньовічної культури «Срібний Татош»). Вони склали окрему групу.

В результаті всі фестивалі Закарпаття було розподілено наступним чином:

етнографічні – поліфункціональні інтерактивні та масові за кількістю учасників події, в яких чільне місце посідають народні традиції, звичаї та інші культурно-побутові елементи⁹;

історичної реконструкції – події, приурочені до свят або річниць відзначення важливих історичних подій і проходять у місцях, в яких та чи інша подія відбулась¹⁰;

сучасні (універсальні) – заходи, не пов'язані з історією та етнографією регіону, демонструють останні досягнення в мистецтві, спорті та ін. В результаті, зі 143 фестивалів, які було проведено в Закарпатті у 2019 р., 71 (49,7 %) – етнографічні (див. рис. 1). В цей перелік увійшли івенти, які були заявлені як фестивалі народної творчості (2), народного мистецтва (4), етно-екс-фестиваль (1), винні (8), гастрономічні (30), фольклору (1) чи просто етнографічні (25) тощо.

³ Габчак Н. Ф. Фестивальний туризм Закарпаття та його регіональна політика. Збірник наукових праць Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2013. Вип. 44. С. 258.

⁴ Кіш Г.В. Розвиток фестивального туризму як складової геотуризму (на прикладі Закарпатської області). Режим доступу URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2012_36/statti/2_7.htm

⁵ Sass E. Kárpátalja fesztiváljainak elemzése internetes megjelenésük alapján. Fesztiválturizmus. Budapest, 2016. P. 373.

⁶ Berghauer S., Tóth A. Fesztiválok. Kárpátalja magyarul lakta területeinek turisztikai helyzetfelmérése. Beregszász, 2019. P. 28.

⁷ Паньків Н. Є. Сучасні тенденції розвитку подієвого туризму на Закарпатті. Вісник Хмельницького національного університету, 2021. № 5. Том 1.. С. 128.

⁸ Tarpai J. A természeti és társadalmi erőforrások szerepe Kárpátalja turizmusfejlesztésében és hatása a területfejlesztésre. Pécs, 2013. P. 18.

⁹ Чернецька С.Ю. Фольклорні фестивалі в системі сучасних засобів поширення етнографічної інформації та популяризації культурно-мистецької спадщини // Культура України. 2011. № 35. С. 157.

¹⁰ Вишневецька Г.Г. Українські фестивалі як засіб просування позитивного іміджу країни. Культурологічна думка, 2016. №10. С. 236.

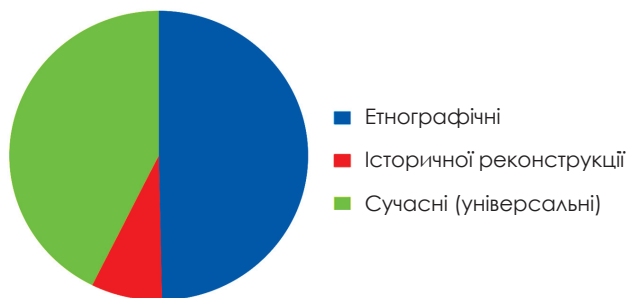

Рис. 1. Розподіл фестивалів за тематикою

Треба відзначити складність у розподілі фестивалів на винні та гастрономічні. За винятком фестивалів народної творчості та різдвяних пісенно-обрядових заходів за участю дитячих колективів, закарпатські івенти мають подібні програми та склад учасників: винні фестивалі супроводжувалися музичною програмою етнічного спрямування, приготуванням та дегустацією страв національної кухні. І навпаки. Тобто, на практиці ми бачимо такий собі симбіоз: еногастрономічні етнофестивали (де *еногастрономія* – це вдале поєднання вин та інших алкогольних напоїв зі стравами¹¹). Відрізняють їх за програмою заходу: винні фестивалі передбачають проведення конкурсу на краще вино, гастрономічні – страву, фольклорні – колектив. Самі ж організатори, намагаючись передати насиченість програми, позиціонують свої заходи як винно-гастрономічні, гастрономічно-колядницькі, етногастрономічні тощо.

Така ж ситуація спостерігається і з визначенням форми організації проведених фестивалів. За цим критерієм науковці поділяють етнофестивали на фестивалі-ярмарки; презентації народних ремесел і промислів; концерти; фольклорні свята; релігійно-обрядові фестини; фестивалі-змагання; майстер-класи народних мистецтв; історичні реконструкції давньої культури; фестивалі-видовища, професійні свята, фестивалі автентичної культури, дегустації національної кухні, національно-патріотичні дійства, народні гуляння тощо¹². Закарпатські еногастрономічні етнофестивали демонструють поєднання відразу кількох форм організації: під час заходу відбувається змагання учасників, пропонується дегустація, паралельно проходить концерт, ярмарок та презен-

тація народних ремесел і промислів. До цієї обов'язкової програми час від часу додаються різноманітні майстер-класи чи елементи історичної реконструкції автентичних звичаїв народу.

Фестивалі історичної реконструкції представлені значно меншою кількістю заходів – лише 11 (7,7%). 4 з них, якщо орієнтуватися на класифікацію І. Посохова¹³, – це турніри (бугурти) та 7 – «жива історія».

61 фестиваль (42,7% від загальної кількості заходів) ми виділили як сучасні (універсальні), зарахувавши до цієї групи всі творчі фестивалі за жанрами мистецтв: музичні (хорової, духовної, духової, естрадної, джаз, рок та іншої музики), театральні (камерні, народних, професійних, дитячих та юнацьких колективів, лялькових театрів, моновистав, театральних лабораторій тощо), танцювальні, літературні, книжкові та ін.; а також флористичні, хіппі, йоги, вогню, казок, активного відпочинку, вуличної їжі тощо.

Треба відзначити, що «немистецьких» фестивалів у цій групі не так багато – лише 15 (24,6%) заходів, з яких 5 – це фестивалі, приурочені до дня дитини (3), 1 – людей похилого віку та 1 – за участі людей з особливими потребами. Мистецькі фестивалі проводяться здебільшого як конкурси чи огляди.

Звичайно, з точки зору туризму, досить цікавим є рівень (статус) проведених заходів. 36 (25,2%) фестивалів позиціонувалися організаторами як міжнародні, 10 (7%) – всеукраїнські, 9 (6,3%) – обласні, 8 (6%) – районні, 5 (3,5%) – локальні, 2 (1,4%) – міські. В 73 (51%) випадках рівень фестивалю не вказували. Незважаючи на те, що в половині випадків рівень фестивалю не зазначався, 32,2% (кожен третій!) з івентів позиціонувався як міжнародний або всеукраїнський.

Проте, цю інформацію варто використовувати обережно. Якщо проаналізувати географію учасників фестивалів, то виявиться, що термін «локальний» в одному випадку вказує на те, що в заході брали участь мешканці одного села, в іншому – двох районів. Статус «міжнародний» може означати як наявність учасників з кількох країн, так і єдиного представника з села-побра-

¹¹ Організація обслуговування у закладах ресторанного господарства: підруч.: [для вищ. навч. закл.] / За ред. П'ятницької Н. О. 2-ге вид. перероб. та допов. Київ: Центр учбової літератури, 2011. С.129.

¹² Главацька Н. Етнофестивали на території українських скансенів: культурно-просвітницький аспект. Режим доступу: URL: <https://www.pyrohiv.com/activities/etnofestivali-na-teritorii-ukrainskikh-skanseniv-kulturno-prosvitnitskiy-aspekt.html>.

¹³ Посохов І. Історичні реконструкції та формування подієвого туристичного продукту країни // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм», 2022. Вип. 15. С. 132.

тима чи двох туристів з Данії. На нашу думку, для аналізу рівня проведення закарпатських івентів доцільно виділити ще одну категорію – «транскордонний» (учасники даного заходу – мешканці щонайменше двох країн, що мають спільний державний кордон).

Тому, якщо визначати рівень закарпатських фестивалів з точки зору його учасників, то 21 з них (14,7%) можуть цілком претендувати на статус міжнародного. В таких заходах були представники ще 3–5 зарубіжних країн. Найактивнішими були громадяни Угорщини, Словаччини, Румунії та Польщі. Також були учасники з Грузії, Білорусі, країн Балтії, ряду європейських держав, навіть з Індії, США, Ірану, Африканського континенту.

Чотири фестивалі ми виокремили в категорію «з міжнародною участю»: на заході були запрошені (як учасники) іноземні гості з 1–2 країн. 12 івентів мали риси транскордонного співробітництва: фінансова та організаційна закордонна підтримка, присутність офіційних представників та учасників з міст-побратимів чи сусідньої держави.

По 15 заходів мали Всеукраїнський та обласний рівень. На всеукраїнських фестивалях найбільш масово були представлені сусідні області та столиця. Районні та міжрайонні фестивалі складають ще 7,7% (6 та 5 заходів, відповідно). Найбільша кількість закарпатських фестивалів 2019 р. (65, це 45,5%) мали локальний характер (див. рис. 2).

Якщо узагальнити отриману інформацію, то маємо відзначити, що найбільш чітко організовані по рівням проведення мистецькі фестивалі, які ми віднесли до групи «сучасні (універсальні)». Вони зберегли традиційний вигляд фестивалів-конкурсів та фестивалів-оглядів за участі професійних / самодіяльних колективів району / області / країни. Проте, і в цій групі заявлений

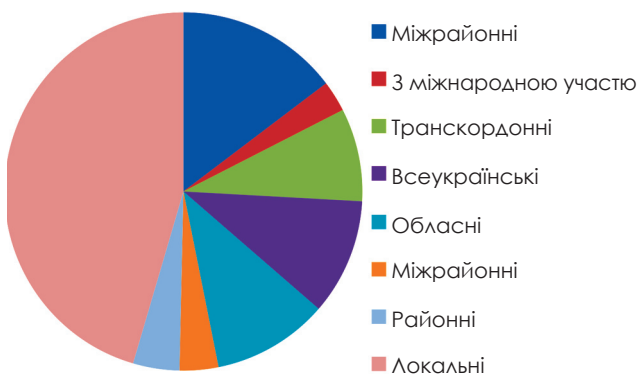

Рис. 2. Рівень закарпатських фестивалів у 2019 р.

рівень (всеукраїнський або міжнародний) не завжди відповідав реальному: наприклад, на всеукраїнському фестивалі могли бути представлені лише 3–5 областей, на міжнародному – 1–2 країни. Організаторами цих заходів виступали державні та місцеві органи влади, в окремих випадках підтримку надавали депутати.

Існування транскордонних заходів значною мірою пов'язується з діяльністю Угорської туристичної ради та ГО «Про Культура Субкарпатіка», які виступали співорганізаторами ряду етно-фестивалів, в основному – еногастрономічних.

З усієї кількості фестивалів, які відбулися в 2019 р., лише 13 фестивалів залишилося з тих, які було започатковано в минулому столітті, 26 (18,2%) у 2000–2009 рр., 27 (18,9%) – у 2010–2014 рр.; 77 (53,8%) у 2015–2019 рр. при цьому 29 (20,3% від загальної кількості) з них проходили вперше.

Якщо співставити вік існування фестивалю та його тематику, маємо визнати, що з 13 найстаріших фестивалів Закарпаття, 4 – сучасні (мистецькі, а саме – пісенні), 8 – етнографічні (1 з них – винний) та 1 – неформальний фестиваль хіппі. Тобто, більш життєздатними на закарпатському ґрунті виявилися етнографічні події.

Натомість у 2019 р. трішки більше уваги було зосереджено на сучасних івентах: серед 29 фестивалів, заявлених вперше, було лише 11 івентів етнографічного характеру та 1 – історичної реконструкції.

За порами року фестивалі розподілилися наступним чином: найбільша кількість фестивалів – 49 (34,3%) провели восени; влітку та навесні їх було трішки менше: 42 (29,4%) та 39 (27,3%) відповідно; і найменше взимку – лише 13 (9,1%) заходів. Найбільш фестивальними місяцями виявилися вересень та травень (див. рис. 3).

Досить цікаво було подивитися на календарний розподіл фестивалів у динаміці. Як бачимо, фестивалі й раніше не вирішували питання насичення туристичного ринку регіону в не-сезон. Більшість фестивалів проходить з травня по вересень. Але в останній фестивальний рік ми спостерігаємо значне зменшення активності в липні (див. рис. 3).

Закарпатські івенти в основному короткотривалі: 122 (85,3%) фестивалі тривають 1–3 дні, і кожен другий з них – лише 1 день, а то і кілька годин. Програми 17 (11,9%) фестивалів займають 4–9 днів, і лише 4 (2,8%) – більше 10 днів. Більш тривалими завжди є сучасні (мистецькі) фестивалі.

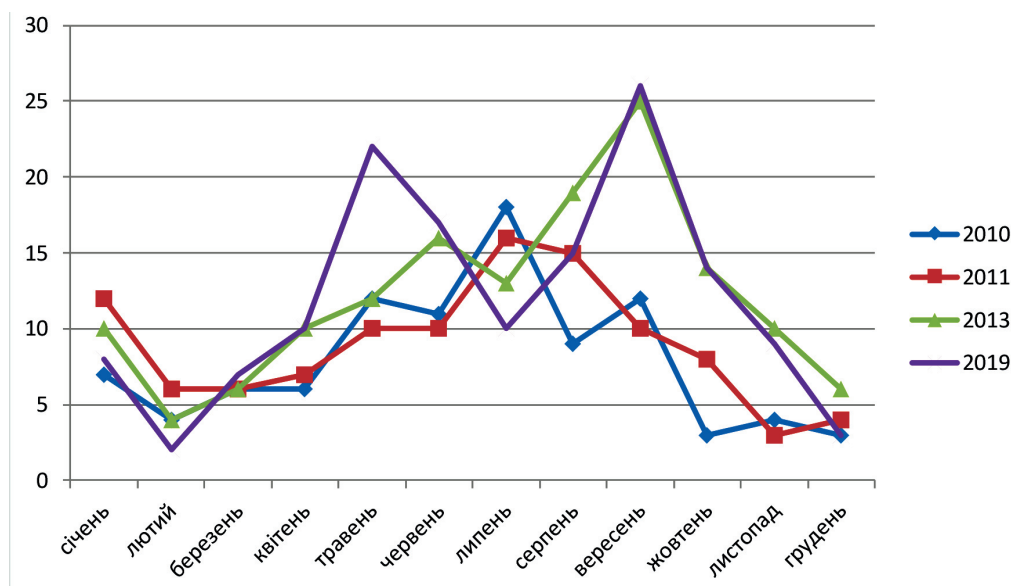

Рис. 3. Розподіл фестивалів за місяцями. Джерело: складено автором з використанням¹⁴.

Якщо говорити про фестивальне Закарпаття з географічної точки зору, то маємо визнати існування певної диспропорції. Найбільша кількість івентів, і це логічно, проходить в обласному центрі. У 2019 р. в Ужгороді відбувся 48 фестиваль. Серед інших міст лідирує Мукачево (18). Такі міста як Берегове, Хуст, Виноградів, Тячів провели лише по 6; 5; 4; 3 фестивалі відповідно. В Іршаві, Сваляві, смт. Великий Березний (на той час – районні центри) фестивалів не було (див. рис. 4).

Серед районів на перше місце по кількості проведених фестивалів вийшов Ужгородський (10), але в даному випадку відрив уже не такий значний: у Берегівському районі було проведено 9 фестивалів, у Хустському та Рахівському – по 7, тоді як у Мукачівському – лише 4.

Аналіз розподілу івентів у минулі роки показує, що в Закарпатті фестивальними центрами є м. Ужгород та Ужгородський район, м. Мукачево та район (поступово посилюється), Берегівський район та м. Берегове (втрачає позиції). Можемо говорити також про наявність активностей у Виноградівському, Хустському та Рахівському районах (враховуючи районні центри) (див. рис. 5).

Треба взяти до уваги, що внаслідок адміністративної реформи 2020 р. кордони районів змінилися і наразі ми можемо говорити, що в межах сучасного Ужгородського району в 2019 р. відбулося 62 івенти, Мукачівського – 24, Берегівського – 22, Хустського – 20 (з урахуванням тих подій, які пройшли і в районних центрах).

Рахівський та Тячівський район так і залишаються менш фестивальними – там відбулося 9 та 6 івентів відповідно. Отже, позиції Хустського району посилілися і у нього з'явилися нові перспективи на регіональному ринку подієвого туризму, чого не можна сказати про Мукачівський.

Особливістю фестивального Закарпаття є велика кількість івентів у селах. У Рахівському, Берегівському, Хустському, Іршавському та Великоберезнянському районах у сільській місцевості відбувалося більше фестивалів, ніж у районних центрах. Найбільш фестивальним у 2019 р. було с. Ясіня Рахівського району: 2–5 травня тут провели Гуцульський Фестивальний Марафон, який об'єднав три міжнародні конкурси-фестивалі мистецтв («Гуцульська Родина – 2019», «Іван Попович збирає таланти – 2019») та «Весняний мольберт Серця Карпат – 2019») та 20 жовтня – VII фестиваль «Довбушева юшка».

Висновки. В результаті дослідження встановлено, що в Закарпатській області у 2019 р. було проведено 143 події, які позиціонувалися як фестивалі. 49,7% цих подій (71 захід) мали етнографічний характер; 42,7% (61 захід) ми класифікували як сучасний (універсальний) тип фестивалів і 11 подій, що склало 7,7%, носили характер фестивалів історичної реконструкції.

Етнографічні фестивалі традиційно проходили у формі ярмарків та передбачали проведення конкурсу між учасниками, дегустацію і виступ

¹⁴ Kiuu Г.В. Розвиток фестивального туризму як складової геотуризму (на прикладі Закарпатської області) Режим доступу: URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2012_36/statti/2_7.htm

Рис. 4. Розподіл фестивалів за містами Закарпатської області.

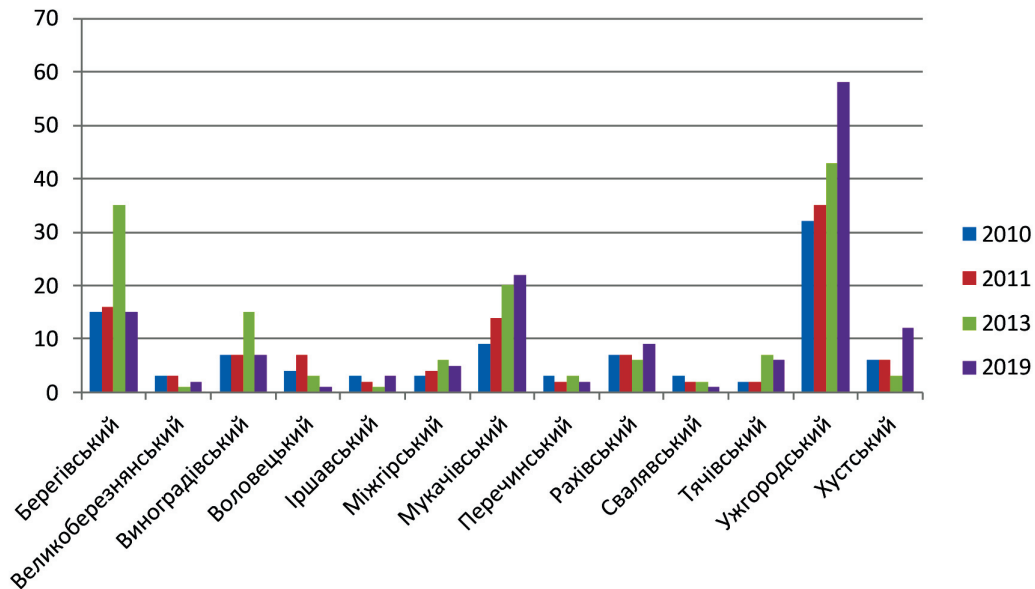

Рис. 5. Розподіл фестивалів за географією та роками проведення

Джерело: складено автором з використанням¹⁵.

¹⁵ Kish G.V. Розвиток фестивального туризму як складової геотуризму (на прикладі Закарпатської області) Режим доступу: URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuuv/Ekon/2012_36/statti/2_7.htm

фольклорних колективів. В основному події були розраховані на участь гостей у ролі спостерігача (глядача), і отримання ними автентичного культурного досвіду. Сучасні (універсальні) фестивалі, 75,4% з яких мала мистецький характер, проходили у формі конкурсів чи оглядів.

Учасниками 36 (25,1%) фестивалів були також представники інших країн, 15 (10,5%) – інших областей України. І хоча 65 івентів (45,5%) мали локальний характер, в процесі проведення фестивалю могли долучатися гості з різних регіонів, не заявлені в програмі заходу.

Незважаючи на той факт, що в регіоні останні 20 років проводилася велика кількість фестивалів, кожна п'ята святкова подія 2019 року проводилася вперше, а вік кожної другої був меншим за 5 років. 47,5% фестивалів (64 події) були одно-

денними, програма ще 58 фестивалів (40,6% від загальної кількості) була розрахована на 2–3 дні. Календар проведення фестивалів виявився неоднорідним: найбільша кількість була зафіксована восени, найменша – взимку, незважаючи на популярність різдвяно-новорічних заходів у регіоні. Здебільшого івенти проходили в м. Ужгород та Ужгородському районі, що абсолютно логічно; дуже мало – в Рахівському та Тячівському.

Наскільки прибутковими чи збитковими виявилися для організаторів проведені фестивалі за наявними джерелами встановити не вдалося, так як і визначити, яку роль в організації свята відігравала громадська та приватна ініціатива. Проблема подальших досліджень пов'язана з аналізом досвіду просування закарпатських фестивалів.

References

- Berghauer S., Tóth A. (2019) Fesztiválok. Kárpátalja magyarul lakta területeinek turisztikai helyzetfelmérése. Survey of the tourism situation of the Magyar-inhabited areas of Transcarpathia. *Beregszász*, 26–31. [in Hungarian].
- Getz D. (2005) *Event management and event tourism* (2nd ed.). New York: Cognizant. [in English].
- Sass E. (2016) Kárpátalja fesztiváljainak elemzése internetes megjelenésük alapján. Analysis of festivals in Transcarpathia based on their appearance on the Internet. *Fesztivál turizmus*. Budapest, 368–382. [in Hungarian].
- Vyshnevsjka Gh. (2016) Ukrajinsjki festyvali jak zasib prosuvannja pozytyvnogho imidzhu krajiny. *Kuljturologichna dumka*, No 10, P. 235–242. [in Ukrainian].
- Ghabchak N. (2013) Festyvaljnij turyzm Zakarpattja ta jogho reghionaljna polityka. Festival tourism of Transcarpathia and its regional policy. *Zbirnyk naukovykh pracj Vijsjkovogho instytutu Kyjivsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, 44, 256–262. [in Ukrainian].
- Ghlavacjka N. Etnofestyvali na terytoriji ukrajinsjkykh skanseniv: kulturno-prosvitnycjkyj aspekt. URL : <https://www.pyrohiv.com/activities/etnofestyvali-na-teritorii-ukrainskikh-skanseniv-kulturno-prosvitnitskiy-aspekt.html> [in Ukrainian].
- Kish Gh. (2012) Rozvytok festyvaljnogho turyzmu jak skladovoji gheoturyzmu (na prykladi Zakarpatsjkoji oblasti). URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvuu/Ekon/2012_36/statti/2_7.htm [in Ukrainian].
- P'jatlucykaja N. (red) (2011) *Orghanizacija obslughovuvannja u zakladakh restorannogho ghospodarstva*. 2-ghe vyd. K.: Centr uchbovoji literatury. [in Ukrainian].
- Panjkiiv N. (2021) Suchasni tendenciji rozvytku podijevogho turyzmu na Zakarpatti. *Visnyk Khmeljnycjkogho nacionaljnogho universytetu*, 5, 1 (125–135). [in Ukrainian].
- Posokhov I. (2022). Istorychni rekonstrukciji ta formuvannja podijevogho turystychnogho produktu krajiny. *Visnyk Kharkivsjkogho nacionaljnogho universytetu imeni V. N. Karazina. Serija: «Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krajinoznnavstvo. Turyzm»*, 15, 131–138. [in Ukrainian].
- Tarpai J. (2013) *A természeti és társadalmi erőforrások szerepe Kárpátalja turizmusfejlesztésében és hatása a területfejlesztésre* [The role of natural and social resources in the tourism development of Transcarpathia and its impact on regional development]. Pécs. [in Hungarian].
- Chernecjka S. Ju. (2011) Foljklorni festyvali v systemi suchasnykh zasobiv poshyrennja etnoghrafichnoji informaciji ta populjaryzaciji kulturno-mystecjkoji spadshhyny [Folklore festivals in the system of modern means of disseminating ethnographic information and popularizing cultural and artistic heritage]. *Kuljtura Ukrajiny*, 35, 55–164. [in Ukrainian].

Науковий журнал

3-4 (124–125)'2023 р.

Макетування – *Леонід Мигаль*

Редактор – *Наталія Мех*

Редакція залишає за собою право на відбір найцікавіших, оригінальних, художньо досконалих і суспільно значимих матеріалів.

За точність викладених фактів і цитат відповідають автори.

При передруку посилання на журнал обов'язкове.

Видано Національною спілкою краєзнавців України

та Інститутом історії України НАН України

м. Київ, вул. М. Грушевського, 4,

тел.: +380 (44) 278 02 38,

e-mail: bazhanclio@ukr.net

Підписано до друку 25.09.2023 р.

Формат 60x84 1/8. Друк офсетний. Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 17,55. Обл.-вид. арк. 12,5. Наклад 300 прим.

Зам. № 12-2024

Надруковано ПП «ПФ «Фоліант»

00121, м. Київ, вул. Семенівська, 13

тел. (098) 513-54-49

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

серія ДК № 4631 від 14.10.2013 р.